

Silviu Mureșan

**PREOCUPĂRI ISTORIOGRAFICE LA IOAN DIMITRIE
SUCIU: „MACEDO-ROMÂNII”**

**Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suci:
„Macedo-Romanians”**

Silviu MUREȘAN

Abstract: *Nationally renowned historian, Ioan Dimitrie Suci (1917-1982) had displayed from the very beginning of his career a marked interest in the history of Romanians from the region of Banat, as well as the historical period between the 17th century and the 19th, dealing with a variety of historical events such as the national movement and its elite, the 1848-1849 Revolution in Banat, the religious unrest before and after the hierarchical partition of 1865, the dualist period, paying considerable interest to the Transylvanian Memorandum movement of 1892 and so on. I. D. Suci may be seen as a regional historian, as he closely followed only the history of his native province. Among these historical interests, there was also a period spanning between 1942 and 1944 when he tackled a series of historical issues related to the Macedo-Romanians in Banat. This particular interest must be seen in relation to three cultural figures that greatly shaped his view on the matter. The first two of them, his uncle Sever Bocu (1874-1951) and his father Dimitrie Suci (?-1929), who had shared ties of friendship and close collaboration with the Macedo-Romanian elite in Banat (the Mocioni family), had instilled in him a sense of appreciation and interest for the Macedo-Romanians living in Banat. Nonetheless, his research interests could only come to fruition thanks to his former professor, collaborator and friend, the Balkanology expert of Aromanian descent, Victor Papacostea. Therefore, it is understandable that his studies, articles and scientific papers on Macedo-Romanians were related to this academic figure of Balkan origin, who had often invited him to send historical texts on the history of the Macedo-Romanians in Banat for publication in magazines dedicated to the topic, such as „Balcania” and „Le monde Balkanique”. It is also worth mentioning that the Macedo-Romanian elite of Banat did otherwise receive attention even later on. During the post-war period, even though he did not write studies focusing primarily on Macedo-Romanians, I. D. Suci did not fail to mention in his papers the economical, political and cultural legacy left to the province of Banat. Concluding, we may highlight that I. D. Suci’s research in this field remains even today a compelling contribution to Romanian historiography simply because his published studies bring to light novel documentary sources otherwise insufficiently exploited not only then, but later as well. As such, the researcher interested in the issue of the Macedo-Romanian elite of Banat may at any time turn to the annex attached to the current study, certain fragments being for the first time brought back to light.*

Keywords: Banat, interes, leading figures, publications, archive.

Ioan Dimitrie Suci (1917-1982) a fost printre pușinii istorici români care în toată activitatea lui istoriografică a manifestat un interes deosebit pentru cercetarea și cunoașterea istoriei unei singure provincii românești. Banatul, spațiu geografic multi-național și multi-confesional, cu o istorie diferită de cea a Ardealului cu care era adesea

"Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suci:
„Macedo-Romanians”, *Astra Salvensis*, III, 6, p. 88-111

confundat, a făcut caz de studiu o viață întreagă pentru istoricul născut la Lugoj.

Încă din studenție (1937-1941) manifestă interes pentru istoria românilor bănățeni. Sentimentul pentru provincia bănățeană îl afișează pentru prima dată la două gazete timișorene interbelice: „Vestul” și „Voința Banatului”,¹ cotidiene înființate și patronate de Sever Bocu, figură emblematică și de referință a Banatului dintre cele două războaie mondiale. Discursurile politice ale „tribunului Banatului”, cum era numit în acea epocă Sever Bocu, pledau todeauna pentru trecutul istoric al provinciei. Nu lipseau din cuvântările sale evocări ale unor fapte și personalități bănățene care au contribuit la dezvoltarea sentimentului național. Evenimente istorice precum: „Revoluția de la 1848-1849 în Banat”, „despărțirea ierarhică”, „mișcarea memorandistică”, „Unirea Banatului cu România” ș.a., sau a unor personalități implicate în mișcarea națională din Banat precum, Dimitrie Țichindeal, Paul Iorgovici, Constantin-Diaconovici-Loga, Nicolae Stoica de Hațeg, Damaschin Toma Bojincă, Eftimie Murgu, Nicolae Tincu-Velia, Andrei și Alexandru Mocioni ș.a.

La Ioan D. Suci, temele istorice abordate se confundă adesea cu cele ale lui Sever Bocu. Tematica, personajele, uneori chiar și stilul, demonstrează că Ioan D. Suci a fost influențat de concepția istorică a politicianului bănățean. Am aminti aici doar un singur exemplu care ne-a convins că spusele de mai sus au un temei credibil. Recent, am avut ocazia să cercetăm un dosar de documente din arhiva Ioan D. Suci care conținea un manuscris cu următorul titlu: „Comemoroarea Memorandului la Universitatea Populară „Nicolae Iorga” din Vălenii de Munte. Conferința d-lui Ioan Dimitrie Suci”.² Această comemorare a fost evocată în vara anului 1942 de Suci la Universitatea „N. Iorga”.³ Tot în acest an, tot același eveniment istoric, a fost rostit și de Sever Bocu la Timișoara.⁴ Exemplele ar mai putea continua dar nu acesta este scopul cercetării noastre acum.

¹ Vezi: Silviu Mureșan, „Istorie și politică la Ioan D. Suci în perioada studenției (1937-1941)”, în *Restituiri Bănățene*, volum II, Timișoara, Editura Eurostampa, 2014, p. 410-438, unde am redat și articolele apărute la aceste cotidiene.

² Document în: Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, *Fond familial I. D. Suci*, nr 49/1942, f. 24-26 (în continuare SJAN).

³ Bazat pe acest manuscris, precum și pe alte documente am publicat studiul: „Două invitații adresate de „Liga Culturală” lui Ioan Dimitrie Suci privind conferințierea acestuia la cursurile de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga” din Vălenii de Munte (1942-1942)”, în *Restituiri Bănățene*, volum III, Timișoara, Editura Eurostampa, 2015, p. 399-411.

⁴ Sever Bocu, *Memorandul*, Timișoara, s.n., 1942.

Silviu Mureșan

Printre multitudinea și diversitatea subiectelor istorice tratate, referitoare la Banatul secolelor XVIII-XX, Ioan D. Suciu a fost preocupat și de macedo-români. Această temă istorică nu se poate identifica mai devreme de 1942. Acum apare pentru prima dată interesul său față de cei câțiva coloniști macedo-români așezați în Banat în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Acest interes desigur că a fost mai întâi observat la unchiul său Sever Bocu, care în discursurile sale politice și comemorative s-a folosit de portretele macedo-românilor Andrei (1812-1880) și Alexandru Mocioni (1841-1909) pentru a încuraja atunci aspirațiile politco-naționale ale românilor bănățeni. Am mai putea adăuga și faptul că, două dintre personalitățile acestei ilustre familii macedonene, Alexandru și fratele său mai mic Eugeniu, (1844-1901) au corespondat cu tatăl lui Ioan D. Suciu, Dimitrie Suciu (?-1928),⁵ prim-notar, învățător și mai apoi participant la Adunarea Națională de la Alba-Iulia la 1918.⁶

Legăturile lui Sever Bocu și ale tatălui său Dimitrie Suciu cu unii membrii ai familiei Mocioni, cu siguranță că au dat un impuls conștiinței tânărului istoric pentru cercetarea istoriei macedo-românilor din Banat. Aceste preocupări aveau să fie încurajate însă de profesorul și bunul său prieten Victor Papacostea (1900-1962). Cu acesta a întreținut o relație de prietenie, chiar dacă vârsta nu-i apropia prea mult, manifestată și prin cele câteva colaborări, mai ales acelea de la Institutul de Istorie Națională din București, unde funcționau amândoi ca membrii, precum și alegerea lui V. Papacostea în comisia de susținere a doctoratului lui Ioan D. Suciu în 1943.⁷ Papacostea era fondatorul și directorul Institutului de Cercetări și Studii Balcanice din București și întemeietor al revistei „Balcania”, având originea de aromân. Originea și preocuparea lui Papacostea pentru istoria Balcanilor explică și colaborarea lui Ioan D. Suciu cu institutul și revista acestuia care aborda o serie de subiecte istorice care făceau trimitere la aromânii/macedo-românii pătrunși din Balcani în principatele și provinciile românești.

Preocupările sale istoriografice în privința macedo-românilor vor viza pentru început două elite intelectuale: Ioan Constantini⁸ și fratele

⁵ Această corespondență precum și cărțile de vizită trimise lui Dimitrie Suciu de Alexandru și Eugeniu Mocioni se află în SJTAN, *Fond familial I. D. Suciu*, nr. 6/1947.

⁶ Silviu Mureșan, „Știri privitoare la părinții lui Ioan Dimitrie Suciu”, studiu în manuscris.

⁷ Dintre membrii comisiei mai făceau parte: Gheorghe Brătianu, Constantin C. Giurescu, Ioan D. Ștefănescu și P. Cancel.

⁸ I. D. Suciu, „O lucrare asupra minelor bănățene scrisă de un Macedo-Român”, în *Balcania*, V, 1, 1942, p. 429-431.

"Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suci:
„Macedo-Romanians”, *Astra Salvensis*, III, 6, p. 88-111

său Dimtrie Constantini.⁹ Studiul referitor la Ioan Constantini îl publică în 1942 la „Revista Institutului de Studii și Cercetări Balcanice”.¹⁰ Contribuția lui I. D. Suci în această privință este semnificativă și inedită. Chiar dacă personalitatea acestui macedo-român a mai fost cercetată în epocă, așa cum specifică în introducere, lucrarea sa economică aflată în manuscris la Muzeul Banatului și care poartă titlul de: „Denkschrift über die banatter Bergwerke Oravița, Moldova, Sasca, Dognascka, Bogschan, Recsitza, und ihre filialen mit Rücksicht auf das Gemeindewesen als Beitrag zur Geschichte dieser Bergwerke”, nu era cunoscută până atunci istoriografiei române. Trecând în revistă cuprinsul lucrării, acesta indentifică mențiuni care stabilesc că, familia Constantini a emigrat din Satisla (Macedonia) la Oravița în anul 1770, precum și extragerea unor informații din lucrare, care prezentau situația grea a școlilor și bisericilor românești din regiunea montană a Banatului față de cele germane sprijinite de cercurile înalte ale Vienei. Despre Ioan Constantini și lucrarea sa economică, acesta va mai susține încă două comunicări, în 1943 când primește invitația de a conferenția pe această temă chiar de la Victor Papacostea¹¹ și în 1948 la Institutul de Istorie Națională din București.¹²

Cel de-al doilea studiu îl dedică lui Dimitrie Constantini, fratele mai mic a lui Ioan, cercetarea fiind legată într-o oarecare măsură tot de personalitatea lui Victor Papacostea care, împreună cu Constantin Marinescu și Alexandru Rosetti, erau solicitați de directorul Institutului de Istorie Națională din București, Constantin C. Giurescu, cu editarea unui volum de studii închinat lui Constantin Giurescu (tatăl). Astfel în aprilie 1943 i se va solicita lui I. D. Suci colaborarea, printr-o invitație semnată de Papacostea și Rosetti.¹³

Personalitatea lui Dimitrie Constantini este prezentată în aceeași ordine de idei ca și cea a fratelui său Ioan. Pentru partea referitoare la viața și activitatea acestuia, I. D. Suci se folosește de istoriografia

⁹ Idem, „Un dascăl Macedo-Român din Banat: Dimitrie Constantini (1792-1865)”, în volumul *Amintirea lui Constantin Giurescu la douăzeci și cinci de ani de la moartea lui (1875-1918)*, București, 1944, p. 503-510. Articol redat și în *Vestul*, XIV, număr 3052-3053, 1944, p. 2-3.

¹⁰ Comitetul revistei era condus de Victor Papacostea (director și profesor la Universitatea din București) și Emil Condurachi (profesor la Școala Superioară de Arhivistică).

¹¹ Vezi anexa nr. 3 precum și mențiunea din *Balkanica*, VIII, 1945, rubrica cronică, p. 335-336.

¹² I. D. Suci, „Ion Constantini și lucrarea sa „Denkschrift über die Banatter Bergwerke” referitoare la comunele din regiunea montană a Banatului”, comunicare ținută la Institutul de Istorie Națională din București în ziua de 17 Octombrie 1947.

¹³ Vezi anexa nr. 4.

Silviu Mureșan

bănățeană care a consemnat date și mărturii în legătură cu acest macedo-român. Contribuția nouă adusă de Suciu este numai-decât valorificarea operei lui Dimitrie Constantini. Cuprinsul și descrierea lucrării: *Istoria Vest și Ost Românilor de Dimitrie Constantini Orăvițanu, Timișoara la anul 1857*, era redată atunci istoriografiei românești pentru prima dată. Deși nu recurge la o abordare în totalitate critică asupra lucrării, alegând doar forma de expunere, I. D. Suciu atrage atenția asupra importanței și valorii ei istorice: „[...] *din punct de vedere istoric, Dimitrie Constantini a fost printre primii Români care au încercat să dea în limba neamului său o istorie a Românilor. Iar din punct de vedere social, pe lângă el, cei doi membri ai familiei lui, Gheorghe și Ioan Constantini au avut o contribuție aleasă la ridicarea neamului românesc din Banat [...]*”.

Intelectual activ, implicat mai totdeauna în evenimentele cotidiene și culturale ale societății românești din anii '40, I. D. Suciu se găsește receptiv atunci când la 3 aprilie 1943 se stinge ultimul urmaș în linie bărbătească a ilustrei familii Mocioni din Banat. În acest sens, scrie pentru revista „Le monde Balkanique” un articol comemorativ dedicat lui Anton Mocioni de Foeni la un an de la moartea acestuia. Deși tipărirea revistei nu s-a mai produs,¹⁴ necrologul lui Anton Mocioni de Foeni se găsește astăzi în fondul arhivistic I. D. Suciu¹⁵. Din conținutul necrologului se poate observa faptul că I. D. Suciu cunoștea în amănunt istoria acestei familii macedo-române stabilite în Banat la mijlocul secolului al XVIII-lea și despre care, așa cum am amintit la începutul studiului, a întreținut o corespondență și cu tatăl său Dimitrie Suciu. Cu siguranță că acesta a fost și unul dintre motivele care l-au determinat să evoce figura lui Anton Mocioni de Foeni.

Un ultim exemplu pe care îl vom menționa în cele ce urmează vine să întărească faptul că, macedo-românii bănățeni au intrat serios în preocupările sale istoriografice din deceniul '4 al secolului XX. În fondul arhivistic I. D. Suciu se dispune și de un „contract” între acesta și Institutul de Cercetări și Studii Balcanice, reprezentat de Victor Papacostea și unde se fac referiri la o lucrare care trebuia să trateze

¹⁴ Proiectul pentru tipărirea revistei *Le Monde Balkanique* care se dorea a fi un supliment petru periodicul *Balkanica*, a fost abandonat deoarece cordonatorii ei au fost detașați militar în urma masivelor bombardamente aeriene ale americanilor din 4 aprilie 1944. Pentru aceste date de unde am preluat și noi vezi: Victor Papacostea, „La Roumaine et les études balkaniques”, (studiul a fost publicat postmortem de Cornelia Papacostea-Danielopolu și Nicolae Șerban Tanașoca el fiind destinat ca și în cazul necrologului lui I. D. Suciu pentru revistă), în *Revue des études sud-est Européennes*, XXII, număr 3, 1984, p. 229-232. De altfel, în perioada aprilie-noiembrie, Institutul de Studii și Cercetări Balcanice nu a mai funcționat.

¹⁵ Vezi anexa nr. 3 unde am dat nr. de fond al dosarului.

"Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suciu:
„Macedo-Romanians”, *Astra Salvensis*, III, 6, p. 88-111

subiectul: „Colonizările macedo-române din Banat”, lucrare ce trebuia să fie tipărită în 1000 de exemplare și predată institutului pentru a se ocupa de editarea ei până la data de 1 ianuarie 1944.¹⁶ În acest caz, din păcate, ne lipsește atât manuscrisul cât și unele indicii care pot să confirme sau să infirme dacă lucrarea a fost s-au nu tipărită și editată.

Este lesne de înțeles acum care au fost factorii care au contribuit la interesul lui I. D. Suciu față de cercetarea istoriei acestei populații Balcanice așezate în Banat încă de la jumătatea secolului XVIII. În primul rând, așa cum aminteam deja, un prim rol l-a avut chiar unchiul său Sever Bocu¹⁷ care l-a putut iniția în cunoașterea trecutului istoric al provinciei bănățene și desigur a familiilor macedo-române care au avut un rol însemnat în dezvoltarea societății de aici. Nici varianta unei moșteniri familiale, precum cea a corespondenței tatălui său Dimitrie Suciu cu unii membri ai familiei Mocioni nu poate fi lipsită de importanță.

Desigur că preocupările sale în această direcție au luat contur mai ales datorită lui Victor Papacostea, acesta putând să canalizeze cunoștințele tânărului istoric spre un astfel de subiect, făcând numai-decât să răsară o preocupare nouă care până atunci lipsea din atenția istoricului bănățean.

Macedo-Românii vor continua să prezinte un interes și în perioada postbelică, chiar dacă nu sub forma unor studii speciale dedicate acestora. Lucrările sale precum: *Revoluția de la 1848-1849 în Banat*, *Monografia Mitropoliei Banatului s-au Istoria modernă a Banatului*, lucrare rămasă în manuscris, au făcut numeroase referiri la rolul macedo-românilor în dezvoltarea societății Banatului din secolele XIX-XX, evidențiind mai ales forța intelectuală a acestei familii de proveniență Balcanică.

Pentru confirmarea cercetării noastre, redăm în anexă cele două studii care au fost publicate de I. D. Suciu referitoare la frații Ioan și Dimitrie Constantini, pentru a putea servi cercetătorului preocupat de această familie macedo-română dar și pentru că ele au fost publicate în volume mai greu accesibile astăzi. De asemenea, textele sunt confirmate și de cele două invitații adresate lui I. D. Suciu precum și necrologul lui Anton Mocioni de Foeni și contractul referitor la lucrarea „Colonizările macedo-române din Banat”, documente inedite păstrate în fondul arhivistic familial I. D. Suciu.

¹⁶ Vezi anexa nr. 6.

¹⁷ Fiind orfan de ambii părinți, după moartea acestora I. D. Suciu a fost sprijinit pe lângă rudele sale și de Sever Bocu care atât financiar cât și moral l-a susținut în tot timpul cât acesta a urmat liceul și facultatea.

Silviu Mureșan

ANEXE DOCUMENTARE:

1) O LUCRARE ASUPRA MINELOR BĂNĂȚENE SCRISĂ DE UN MACEDO-ROMÂN:

În 1857 apare la Timișoara lucrarea de mare importanță economică pentru Banat a macedo-românului Ioan Constantini intitulată: „Denkschrift über die banatter Bergwerke Oravița, Moldova, Sasca, Dognascka, Bogschan, Recsitza, und ihre filialen mit Rücksicht auf das Gemeindewesen als Beitrag zur Geschichte dieser Bergwerke”. Lucrarea pare a fi o continuare a memoriului montanistic alcătuit în 1819 pentru cercurile conducătoare din Viena, și se păstrează până azi în manuscris la Muzeul Bănățean din Timișoara.

Deoarece istoriografiei române a rămas necunoscută opera lui Ioan Constantini¹⁸ vom da în cele ce urmează cuprinsul acestei opere urmând ca un cercetător de specialitate să stabilească importanța ei economică. Întreaga lucrare în 8° cu VI-108-I foaie este împărțită în 10 capitole: 1) Introducere asupra importanței minelor în general; 2) Minele bănățene sub conducerea „aeralelor”; 3) Perspectivele minelor sub regimul societății particulare austriace de căi ferate; 4) Solul și instalațiile de pe el; 5) Regimul comunal cu reprezentanța sa în chestiuni interioare și față de autorități; 6) Îndreptățirile și capacitățile locuitorilor pentru alegeri și reprezentări comunale; 7) Actualele cheltuieli comunale și mijloacele pentru a plăti o reprezentanță autonomă comunală; 8) Bisericele și școlile (starea lor); 9) Instituțiile bancare (populare, parohiale și de economie); 10) Incheiere.

Din aceste capitole sunt unele care reprezintă o importanță istorică deosebită, de aceea vom insista puțin asupra lor. Astfel în primul rând la introducerea se face o mențiune deosebit de importantă privitoare la originea lui macedo-română: „Dacă acest memoriu va fi în stare să pregătească comunelor un viitor mai bun și aceasta este ținta memoriului-atunci autorul se va simți fericit ca să răscumpere prin munca sa, favoarea pe care Majestatea Sa apostolică a făcut-o tatălui meu imigrat încă din anul 1770 din Satisla (Macedonia) acordându-i cetățenia austriacă și să poată fi cu conștiința împăcată-fiind deja de 67 de ani-că a corespuns încrederii pe care concetățenii i-au arătat-o în atâtea ocazii.¹⁹ Această mențiune este foarte importantă deoarece face

¹⁸ Doar cercetătorul bănățean Sim.(ion) Sam.(son) Moldovan se ocupă de viața lui Constantini fără a da însă cuprinsul lucrării. (Oravița de altă dată..., Oravița, 1938, pp. 34-39. Este deasemeni menționată de A. Veress, *Bibliografia româno-ungară*, V. III, p. 111.

¹⁹ *Ibidem*, p. V-VI.

"Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suci:
„Macedo-Romanians”, *Astra Salvensis*, III, 6, p. 88-111

parte dintre puținele cazuri când se arată cu precizie anul imigrării în Austria a unui colonist macedo-român precum și localitatea de origine.

Demn de remarcat este și capitolul privitor la starea școlilor și bisericilor. Aflăm expuse în mod sistematic situația acestor două instituții de cultură din toată regiunea muntoasă a Banatului de acum un secol. Nu vom intra în amănunte statistice ci ne mulțămim doar a da unele părți de ordin istoric. Astfel despre originea școalelor și bisericilor din comunele montaniste se pronunță în felul următor: „Înaltul Consiliu Montanar, ca patron al credincioșilor bisericii romano-catolice a clădit școlile și bisericile acestora, le-a întreținut și a salarizat atât preoții cât și învățătorii. Școlile greco-neuniților le-a clădit și întreținut tot înaltul Consiliu Montanistic și tot el i-a salarizat pe învățători. Bisericile însă au fost făcute de comune care le-au și întreținut. În Oravița Montană, un oarecare Hagi Nicolae Dimitriu, care a imigrat în 1760 din Castoria (Macedonia) a clădit din fondurile proprii biserica greco-neunită și a înzestrat-o și cu diferite ornamente din Ierusalim. În general, comunele Montane de religie greco-neunită, doresc în mare parte zidirea bisericilor lor „Grecilor” veniți din Macedonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea”.²⁰ Iată o a doua informație importantă care, dacă va fi verificată, ne va da o idee asupra rolului important pe care l-au avut macedo-românii la dezvoltarea culturală a regiunii muntoase a Banatului. Nu mai puțin interesante sunt comparațiile ce le face Constantinii între salarizarea preoților și învățătorilor catolici și cei ortodocși: Preoții romano-catolici au o congră de 300 florinți încartuire, 15 maje de fructe, 15 maje porumb, 30 maje ovăz și 10 m.c. (metri cubi n.n.) de lemne apoi stola. Învățătorii au un salariu anual de 150-250 florinți, încartuire de locuință (anual 20-30 fl.), 12 maje de fructe și până la 5 m.c. lemne.

Învățătorii greco-neuniți sunt retribuiți cu 120 fl. anual afară de încartuire și 6 fl. anual pentru lemne. Preoții greco-neuniți primesc în locul încartuirii legale, un echivalent de 150 fl. anual. Pe lângă aceasta ei au stola reglementară și din partea fiecărui cap de familie de lucrători 18 crițari, de la meșteșugari 34 crițari și de la neguțatori un fl. 8 cr., așa zisa Ber care este încasată împreună cu Catastrum și plătită de casieria comunală...”.²¹ „De câte ori s-a vorbit de mărirea numărului învățătorilor de religia greco-neunită și de dotarea lor din casa parohială după cum sunt plătiți dascălii romano-catolici, direcția montanară răspundea că, această problemă a sporirii

²⁰ *Ibidem*, p. 86. Pasagiul e utilizat de Pesty Frigyes, *Krassó Vármegye története*, II/1, Budapest, 1884, v. 11/2, pp. 86-87.

²¹ *Op. cit.*, p. 17.

Silviu Mureșan

numărului depinde de organizația comunei, casa parohială având alte scopuri decât ajutorarea învățătorilor. În ceea ce privește pe învățătorii germani, ei primesc aceeași contribuție din caseria parohială ca mai înainte, deși muncitorul român contribuie la această caserie tot atât de mult ca și cel german și din cauza lipsei de dascăli și localuri suficiente de școală cam jumătate din copiii din religia greco-neunită rămân fără instrucțiune școlară”.²²

Pentru îndreptarea acestor stări de lucruri „autorul prezentului memoriu- fiind însuși directorul școlii regionale românești din Oravița Montană încă din anul 1851-a făcut mai multe petiții pentru a răsplăti încrederea ce i-a acordat-o comuna și autoritățile școlare însă fără succes pretextându-se motivul: „Până vor fi organizate comunele”.²³ Iată deci o serie de lămuriri foarte prețioase, din care reiese situația materială inferioară a factorilor culturali românești față de cei germani sprijiniți de cercurile mai înalte. Desigur că pentru viitorul biograf a lui Constantini nu sunt lipsite de interes nici încercările lui de a îndrepta situația vitregă a elementului românesc. De aceea opera lui Constantini ar fi bine să fie cercetată în amănunt și contribuția lui la ridicarea regiunilor miniere a Banatului să fie redată istoriei.

I. D. SUCIU

²² *Ibidem*, p. 89.

²³ *Ibidem*, p. 90.

"Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suci:
„Macedo-Romanians”, *Astra Salvensis*, III, 6, p. 88-111

2) UN DASCĂL MACEDO-ROMÂN DIN BANAT: DIMITRIE CONSTANTINI (1792-1865):

Numeroasele colonii macedo-române emigrate în Austria, îndeosebi la sfârșitul secolului al XVIII-lea, au contribuit prin energia și situația lor materială într-o măsură hotărâtoare la emanciparea Neamului Românesc din Ardeal și Banat.

Astfel, pe lângă marii conducători ca Andrei Șaguna, Emanoil Gojdu, Andrei și Alexandru Mocioni, din rândurile acestor familii macedo-române s-au ridicat o serie de intelectuali, a căror activitate deși s-a desfășurat într-un cerc mai restrâns, merită toată atenția; dintre aceștia putem menționa pe filologul Gh. Roja, apoi Gheorghe Ianovici de Dulău și Valea Mare, filantropii Alexici și Trandafirovici, precum și cei doi frați Dimitrie și Ioan Constantini.

În general, marele lor merit constă în faptul că fiind conștienți de originea lor românească, nu au trecut de partea Sârbilor, cu toate că în acest timp ierarhia acestora era atot puternică în biserica Românilor din Ardeal și Banat. Ei s-au asimilat neamului nostru și prin ajutoarele ce le-au dat, precum și prin fundațiile înființate, au contribuit în măsură hotărâtoare la formarea unei clase intelectuale românești și mai ales a unei burghezii înstărite. Aceasta cu atât mai mult, cu cât nevoia unei burghezii se simțea mult în orașele imperiului Austriac: „În concepția monarhiei autoritare, cu baze mercanteliste, burghezia aceasta nouă și străină împlinea o importantă misiune de stat; întărită prin privilegiu și ridicată la însemnate roluri nobiliare, ea trebuia opusă nobilimii tradiționale și mai ales vechilor orașe ce persistau în regimul economic al cetății”²⁴

Numai când vor fi cunoscute istoriografiile românești toate sacrificiile acestor familii vom putea face un bilanț al marii lor contribuții la renașterea noastră. De aceea, în cele ce urmează, vom încerca să reactualizăm viața unuia dintre acești macedo-români, care prin munca lui a binemeritat dela Români Bănățeni.

* * *

Mulțumită datelor ce le avem, familia Macedo-Română Constantini, poate fi urmărită încă dela venirea ei din Macedonia. Astfel, în introducerea din fruntea volumului „Denkschrift über die banatter Bergwerke”,²⁵ datorită lui Ioan Constantini se menționează

²⁴ Victor Papacostea, „Pentaglosarul lui Nicolae Ianovici”, în *Rev. Ist. Rom.*, an IX, 1939, p. 322.

²⁵ Cu titlul întreg: *Denkschrift über die banatter Bergwerke Oravița, Moldova, Sasca, Dognascka, Bogschan, Recsitza, und ihre filialen mit Rücksicht auf das Gemeinwesen als Beitrag zur Geschichte dieser Bergwerke, Temesvar*, 1857, pp. V-VI.

Silviu Mureșan

originea lui macedo-română, precizând chiar că tatăl lui, Gheorghe Constantini a venit ca neguțător din Satisla (Macedonia), în anul 1770. Deci, la această dată Gheorghe Constantini se stabilește în Oravița, care începuse să devină un important centru minier. De altfel, se pare că în această epocă Oravița constituia un deosebit punct de atracție pentru coloniștii macedo-români. Numărul lor ajunsese atât de mare, încât în 1784 reușesc cu propriile lor mijloace să-și clădească o monumentală biserică,²⁶ operă la realizarea căreia Gheorghe Constantini își are un merit deosebit.²⁷ Nu cunoaștem cu precizie data morții lui. În tot cazul se pare că în 1816 nu mai era în viață, deoarece nu figurează în lista donatorilor pentru înființarea teatrului din Oravița.

Activitatea începută de Gheorghe Constantini va fi continuată de cei doi fii ai lui, Ioan Constantini și profesorul Dimitrie Constantini (1792-1865).

Ioan Constantini a fost controlor și mai apoi șef al sindicatului minier din Oravița.²⁸ Îl aflăm în fruntea tuturor manifestațiilor românești din timpul lui. Astfel, datorită zelului depus de el, se clădește de către arhitectul macedonean Niuni, teatrul din Oravița, care se menține până în zilele noastre. În anul următor (1818) începe redactarea unei gazete săptămânale în limba germană „pentru manifestarea opiniei publice”, care apare până la 1820.²⁹ Prin acest ziar, deși scris într-o limbă străină, Ioan Constantini este primul ziarist ce-l avem în trecutul nostru. Interesul pentru instituțiile culturale nu-i scade nici mai târziu. Astfel în 1852, îl aflăm ca director al școlii confesionale ortodoxe române din Oravița.³⁰

Pe lângă activitatea culturală, trebuie să menționăm și activitatea lui profesională, care constă în organizarea vieții minerilor din Banat. În acest scop face pentru cercurile conducătoare din Viena două memorii de mare importanță socială: primul în 1819, care a rămas până azi în manuscris,³¹ iar al doilea pe care îl tipărește în Timișoara la 1857 e intitulat: *Denkschrift über die banatter Bergwerke Oravița, Moldova, Sasca, Dognascka, Bogschan, Recsitza, und ihre filialen mit Rücksicht auf das Gemeindewesen als Beitrag zur Geschichte dieser Bergwerke*. Din nenorocire această operă a rămas cunoscută unui cerc prea restrâns. Totuși

²⁶ Sim. Sam. Moldovan, *Oravița de altă dată...*, Oravița, 1938, p. 17; cf. Pesty Frigyes, *Krassó Vármegye története*, II/1, Budapest, 1885, p. 86.

²⁷ Inscricția păstrată menționează că era episcopul bisericii.

²⁸ Sim. Sam. Moldovan, *op. cit.*, p. 37.

²⁹ *Ibidem*, p. 23.

³⁰ *Ibidem*, p. 37.

³¹ Se află în posesia Muzeului Bănățean din Timișoara.

"Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suci:
„Macedo-Romanians”, *Astra Salvensis*, III, 6, p. 88-111

istoriograful maghiar Pesty Frigyes îi reproduce părerile cu respect citându-i opera și numindu-l „un vechi minier”;³² iar cercetătorul bănățean Sim. Sam. Moldovan, ocupându-se de el se pronunță cu mult entuziasm: „Având în vedere concluziile ei sociologice, care se desprind din analiza faptelor, făcută cu atâta pătrundere psihologică ea ar fi putut folosi întregii Europe”.³³

Și celălalt frate, Dimitrie Constantini, prin munca lui onestă și mai ales prin felul în care a condus diferitele instituțiuni ce i-au fost încredințate a lăsat cele mai frumoase amintiri, entuziasmând pe toți biografilor de mai târziu.

S-a născut în 1792 la Oravița. După terminarea studiilor gimnaziale, în anul 1810 urmează filosofia la Seghedin pe care o termină în 1813.³⁴

În anul următor (1814) este numit „profesor de gramatică și sintaxă latină în Oravița Montană, la gimnaziul cel mic latin”-după cum însuși mărturisește.³⁵ Aici urmând gestul filantropic al fratelui său, contribuie la ridicarea teatrului cu 4 fl.³⁶ La Oravița nu stă decât doi ani, căci în 1815 devenind vacantă catedra lui Ion Mihuț, la preparandia din Arad, colegiul profesoral îl recomandă inspectorului suprem Nestorovici, spre a fi numit în locul vacant. Forurile superioare acceptând numirea, în 15 Iulie s. v. 1817 este „introdus în oficiu cu solemnitătea obicinuită”.³⁷ Asupra materiilor ce le predă avem însuși mărturisirea lui: „De aci (din Oravița) am căpătat chemarea ca profesor de pedagogie universală, de ambele metodice și de istoria maghiară în institutul preparandiei române, unde am fost până la anul 1837 și senior”.³⁸ Într-adevăr, în 1817, în urma unor împrejurări necunoscute, Nestorovici numește pe Constantini ca senior al preparandiei în locul lui Diaconovici-Loga,³⁹ iar peste doi ani este definitivat la catedră. Între timp, personalitatea tânărului profesor se impune tot mai mult superiorilor, încât la 1824, în urma morții directorului local Sava Arsici, Constantini e numit și „președinte al conferinței profesurale”.⁴⁰

³² Pesty Frigyes, *op. cit.*, p. 46-47: „egy régi bányász”.

³³ *Ibidem*, p. 39.

³⁴ Dr. T. Botiș, *Istoria Școlii Normale și a Institutului Teologic Ortodox Român din Arad*, Arad, 1922, p. 386.

³⁵ D. Constantini, *Scurtă deducere...*, Timișoara, 1856, p. 1, nota.

³⁶ Sim. Sam. Moldovan, *op. cit.*, p. 92.

³⁷ Dr. T. Botiș, *op. cit.*, p. 39.

³⁸ D. Constantini, *op. cit.*, p. 1, nota.

³⁹ Dr. T. Botiș, *op. cit.*, p. 42.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 47.

Silviu Mureșan

În noua lui demnitate luptă pentru ridicarea prestigiului Institutului și pentru îmbunătățirea situației materiale a corpului profesoral. La 13 Septembrie 1825, în urma morții lui Nestorovici, e delegat să depună împreună cu Dimitrie Isailovici recursul la treptele tronului, pentru numirea noului inspector suprem și director al preparandiilor greco-neunite din Austria, susținând pe Luca Kengyelatz, directorul districtului literar din Timișoara. În 20 Octombrie 1825 sunt primiți în audiență de suveran, fără însă ca memoriul lor să aibă vreun rezultat.⁴¹ Zelul ce-l arată pentru progresul Institutului se dovedește și în urma morții profesorului Fritz (1829) când predă în mod gratuit limba germană.⁴²

Viața i s-ar fi scurs ca profesor la Arad dacă nu ar fi fost chemat în 1837 la Oradea ca administrator al districtului școlar vacant.⁴³ Totuși catedra dela Arad nu o părăsește complet decât în 1843, în urma numirii lui Constantin Ianovici ca director al preparandiei, când își numește suplinitor pe medicul Dr. Atanasie Șandor.⁴⁴ În 1845 fiind definitivat în postul ce-l ocupa și mai ales, din cauza neînțelegerilor cu Ianovici, renunță definitiv la catedră, ocupându-se de organizarea școalelor din districtul Orășii.

În noua lui demnitate pregătește terenul pentru înmulțirea școalelor din Bihor, al căror număr se va ridica și mai mult în epoca absolutismului. După liniștirea tulburărilor din 1848-1849 îndrumă învățătoria la ordine și continuarea activității didactice.⁴⁵

Nu mai are prilejul să-și continue activitatea didactică deoarece în 1850, odată cu începerea absolutismului, fiind pensionat, se retrage la Oravița. Înainte de a se îndepărta definitiv de preparandie are un gest de mărinimie: donează bibliotecii școlii, 39 de cărți în valoare de 61 fl.⁴⁶

Încă dela Oradea începe redactarea operei lui mai importante *Istoria Vest și Ost Românilor*, din care apare primul volum la Timișoara în 1857.

La 17 Octombrie s. v. 1865, în urma bătrânețelor, moare la Oravița iubit și stimat de toți cei ce l-au cunoscut. Despre personalitatea lui, toți biografuli se pronunță în mod elogios. Astfel Iuliu Vuia spune că

⁴¹ *Ibidem*, p. 49-50.

⁴² *Ibidem*, p. 58.

⁴³ D. Constantini, *op. cit.*: „La anul 1837 am fost denumit ca administrator directoratului orădean”; cf. și T. Botiș, *op. cit.*, p. 61.

⁴⁴ Dr. T. Botiș, *op. cit.*, p. 63.

⁴⁵ N. Firu, *Date și documente privitoare la istoricul școalelor române din Bihor*, Arad, 1910, p. 39.

⁴⁶ Dr. T. Botiș, *op. cit.*, p. 372.

"Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suci:
„Macedo-Romanians”, *Astra Salvensis*, III, 6, p. 88-111

„a fost un bărbat de valoare științifică și limbist erudit”;⁴⁷ iar Dr. T. Botiș îl consideră ca „un bărbat distins al neamului și bisericii noastre. Născut și crescut dintr-o familie fruntașă, înzestrat cu un spirit ager, vorbind și scriind în limba română, latină, germană și fiind în cele materiale bine situat, se bucura de autoritate și trecere în societatea română și străină din Arad. Era asesor al comitatelor Arad, Cenad și Sirmiu. Grație acestor considerații a știut să scutească și să apere existența și cinstea Institutului în fața tuturor primejdiilor ce-l amenințau”.⁴⁸

* * *

Pe lângă activitatea didactică, Dimitrie Constantini ne-a lăsat și primul volum dintr-o lucrare mai mare privitoare la istoria Românilor și Grecilor, care a apărut în 1857 la Timișoara sub titlul: *Istoria Vest și Ost Românilor de Dimitrie Constantini Orăvițanu, Timișoara la anul 1857*. Apariția acestui volum a fost anunțată publicului printr-o broșură care explică motivele ce l-au determinat la tipărirea lucrării și cuprinsul primului volum, cerând să-l sprijinească prin prenumărare.⁴⁹

Motivele care l-au determinat a scrie această lucrare sunt: lipsa unei istorii a Romanilor și Bizantinilor în limba română; recunoștința pentru încrederea ce i-a fost arătată ca profesor la Arad și dorința de a apropia publicul românesc „cătred adevărata cunoștință a stărilor... Romanilor, neuitaților strămoșilor noștri”.⁵⁰ De aceea această carte se adresează în primul rând clasei de mijloc a Românilor: „...nu-mi fu scopu a scrie istoria critică, au hronica popoarelor, nici a mă cufunda în disputăciuni adânci și groase disertăciuni; ci scriu pentru clasa Românilor noștri cea de mijloc, după puțința însușirilor mele și pentru mai ușoară pricepere a iubiților mei cetitori; scriu ca și șolariu să priceapă și prin cetire cu înțelegere pe ai săi acasă și pretutindena să-i desfăteze, să-i învețe”.⁵¹

Și pentru ca informația să fie cât mai exactă s-a ținut de „calea de mijloc” urmărind „cu credință mare... adevărul lucrurului” căci „...istoriograful caută și trebuie să fie într-o toate deducerile și scrierile sale istorice, nepărtinitor, sârguitor, de adevăr iubitor, cu autoritate și

⁴⁷ I. Vuia, *Fragmente din istoricul pedagogicului confesional gr. ort. Roman din Arad, Panciova*, 1887, p. 39.

⁴⁸ Dr. T. Botiș, *op. cit.*, p. 387.

⁴⁹ Scurtă deducere a Istoriei Vest și Ost Românilor adecă: a Românilor apuseni și răsăriteni dela popoarele cele mai vechi în Italia și dela împărțirea ei înainte de numărarea cea hristiană, culeasă și în fir istoric pusă de Dimitrie Constantini Orăvițanu... în Timișoara cu tip(ar)ul lui M. Hazai și a fiului său Guliom în anul 1856 la lumină dată, 22 p.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 1 și pp. 5-6.

⁵¹ *Ibidem*, p. 3.

Silviu Mureșan

dreptate”.⁵² După aceste considerații care sunt completate cu câteva lămuriri privitoare la editare, urmează „programul, adică scurtă arătare despre cuprinderea istoriei acesteia peste tot”⁵³ pe care-l expune între paginile 9-22 ale broșurii.

Desigur că-după numărul prenumeranților-planul lui Constantini a fost bine primit, încât în anul următor apare la Timișoara, în aceeași tipografie, format 8°, volumul întâi al istoriei, având al doilea titlu mult mai lămuritor: „Istoria a Vest Romanilor și Ost Bizantinilor. Tomul I: dela popoarele cele mai vechi în Italia și dela împărțirea ei înainte de numerarea cea hristiană până la ridicarea cetății Roma la împărăteasca domnire și demnitate, adică de la anul 1325 înainte de numărarea cea hristiană, până la epoha cea mai mare a lumii a nasterii Mântuitorului Isus Hristos sau până la anul I-iu a mântuirii omenеști, adică dela anul 2675 dela crearea universului (a lumii) până la anul 4000 d.c.l. Un răstimp de 1325 de ani, înainte de numărarea hristiană. Cu privința și spre alte popoare și ginte, care erau în Italia pe atunci, eară spre altele care acolo mai târziu au descălecat s-au așezat și s-au împoporat de Dumitriu Constantini Orăvițanu n. o. profesor, senior și actuale director de șole române a legii drept credincioase răsăritene. Culeasă și pusă în fir hronologic la anul 1856”. Deci primul volum cuprinde Istoria Romanilor „încă dela timpurile poetice” până la nașterea lui Hristos. Pentru o mai ușoară orientare dăm titlurile capitolelor II și XII, adică începutul și sfârșitul lucrării: „Descrierea Italiei înainte de numărarea cea hristiană”; împărțirea ei; popoarele cele mai vechi ale Italiei și altor mai învecinate, iară mai vârtos din Asia venite... Pelasgii, Elinii, Grecii și Evandru. Cei dintâi domnitori în Italia încă de la începuturile poetice adică: Joun, Saturn, Picu, Faun, de aci Latin cu latinii săi. Ercule- cea dintâi cultură în Italia, Troia Antenor, Enea și Ascaniu cu Troianii săi în Laviniu. Latin regele în Lațiu. Turnu regele Ratulilor bătut de Latin prin ajutorul lui Enea, acesta cu flica lui Latin anume Lavinia căsătorit își deschide calea la domnia Italiei. Orașele Lavinia, Alba-Longa, muma Romei; Daun, Diomed, Regii din Argos, Argirii, Etruscii și cultura lor în Italia. Numitor prin Amuliu detronat. Rea Silvia, gemenii ei Romul și Remul, ridicarea cetății prin Romul, așezarea domniei monarhico-regească printrânsul în ținuturile romano-italiene”.⁵⁴ Iar capitolul XII, cu care se încheie lucrarea, tratează următoarele: „Cauza scăpătării și a derăpănării republicei romane a fost adunarea visteriilor răpitate din Asia, Europa și Africa pe lângă care se mai adaugă moliciunea, nînfrânarea întru desfătării și

⁵² *Ibidem*, p. 3.

⁵³ *Ibidem*, p. 7.

⁵⁴ *Scurtă deducere...*, p. 9.

"Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suci:
„Macedo-Romanians”, *Astra Salvensis*, III, 6, p. 88-111

sburdărniciile orientale; așa Romanii moleșindu-se pierd cu încetul patriotismul și egoismul lor cel vechiu, făcând toate de vânzare, fiindcă toți tindeau numai la averi... Urmează hronologia sau timpul stăpânirii și a domniei romane sub regi, și consulare, sub dictatură și tribunate. Timpul întinderii aristocrației și democrației la Roma; timpul sub ambele triumvirate până la ridicarea Romei la împărătească demnitate. Statul domniei romane politic și militar”.⁵⁵

Din simpla înșirarea a capitolelor ne putem da seama că autorul nu a urmărit decât a da în limba românească, în mod didactic, fără vreo pretenție de originalitate, o sinteză a Imperiului Roman.

Totuși în capitolul I privitor la „introducerea în istorie peste tot”⁵⁶ tratează unele chestiuni de metodologie care nu pot fi lipsite de interes.

Luând ca bază originea etimologică a cuvântului *ιότης* „ușor pricepem că istoria însemnează o știință”. De aceea și între maximele din fruntea volumului pune și una de a lui cu următorul cuprins: „Nu căuta aicea fabule, nici poezii, ci adevăr istoric lămurit fără de fantasii”.

Fiind o știință, istoria „trebuie să ne arate folosurile (sic!) și scăderile întâmplare între oameni din veacuri, ca așa bine cunoscându-le să ne povățuiască în viața noastră de fapte bune, ferindu-ne de cele rele”.⁵⁷ Spre a corespunde acestui scop, istoria trebuie să ne arate pe lângă virtuțile și slăbiciunile personalităților și statelor și evoluția „științelor, maetriilor și alte deprinderi mehanice și tehnice” și să „ne descopere cum omenirea a devenit prin creștere, prin învățatură și deprinderi folositoare la mai mare perfecțiune... și mai pe urmă cum s-a ridicat cultura morală, religioasă, literară și socială”.⁵⁸

De aceea istoria cuprinde mai multe „ramuri”: politică, ecleziastică, literară, polemică (militară) etc.⁵⁹ Din punct de vedere al extinderii sunt două categorii mai importante: istoria universală, care „ne arată faptele și lucrurile vrednice de știut, care s-au întâmplat dela facerea lumii și ține întins firul până în ziua de astăzi” și istoria particulară, care se ocupă de istoria unui singur neam.⁶⁰ Pentru o mai ușoară orientare, istoria a fost împărțită „în istoria timpului celui vechiu, dela facerea lumii-395 d. H., a celui de mijloc, 395-1517 și a celui nou dela 1517 încoace. Împărțirea aceasta nu e la toți istoriografii asemenea:

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 21-22.

⁵⁶ *Istoria vest Romanilor și ost Bizantinilor*, p. 23.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 23.

⁵⁸ *Ibidem*, pp. 23-24.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 24.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 24.

Silviu Mureșan

mulți împart istoria lor în epoche, în ere, în perioade, în secole, în capete și alt: adecă fără de a ținea oricareva sistemă”.⁶¹ De aceea autorul precizează felul în care își împarte lucrarea lui: epoca întâi, dela facerea lumii până la întemeierea Romei; epoca doua până la nașterea lui Hristos și a treia dela nașterea lui Hristos încoace.⁶²

Un bun istoriograf „caută să se țină de un metod cât mai ușor întru povestirea sa”. De aceea unii scriu sub formă „povestitoare”, fără arătări sau dovezi măcar că scriu istoriile lor încopciate cu autoritate istorică”, alții au adoptat metoda pragmatică căutând „a pune înainte cauzele, influențele și urmările evenimentelor, iar alții au adoptat metoda critică, prin care istoricul „aduce isvoarele pe care cercându-le toate cu deamănuntul le înșiră înainte”.⁶³

Pentru ca un istoriograf să fie cât mai obiectiv, trebuie să țină seama de geografie, care „arată unde s-a adus fapta cea vrednică de știut” și de „hronologie care arată timpul, adecă anul, luna și ziua când s-a întâmplat lucrul cel vrednic de știut”. De asemeni „se mai cere dela un istoriograf ca să aibe aceste două calități: ...deplină cunoștință despre lucrul ce-l scrie și să fie despre adevăr bine încrezut, aducând în descoperirea sa mărturie îndestulătoare și vrednică de tot crezământul”.⁶⁴

Mărturia istorică la rândul ei e de două feluri: „mută și cuvântătoare”. Mărturia „mută” nu are urme scrise, spre deosebire de cea „cuvântătoare” care constă în diplome, privilegii, inscripții, tradiții etc”.⁶⁵

Interesant e felul în care se pronunță despre tradiție ca mărturie istorică: „Tradițiile nu sânt alta decât nesce povestiri trecute din gură’n gură, de la un genunche de oameni la altul; de unde pe românie uricele, fiindcă lățirea acestora se face cu urechea, adecă prin auz, acestea nu sânt de prea mare încrezământ, căci unii vorbindu-le mai adaugă, iarăși alții mai scurtă din ele; fieștecare după plăcerea sa fără de cea mai puțină autoritate istorică”.⁶⁶

În ceea ce privește pe istoriografi și aceștia sunt de mai multe categorii: contemporani „cari au viețuit tocmai pe timpul... când s-au întâmplat faptele, supari adecă nemijlocit următori contemporanilor,

⁶¹ *Ibidem*, p. 25.

⁶² *Ibidem*, p. 26.

⁶³ *Ibidem*, pp. 26-27.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 27.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 28.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 29.

"Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suciu:
„Macedo-Romanians”, *Astra Salvensis*, III, 6, p. 88-111

domestici care au scris întâmplările țărilor în care locuiesc și străini care scriu întâmplările... altor țări”.⁶⁷

Seria acestor considerații se încheie prin următoarele precizări: „Descrierea istoriilor de popoare sau ginte e ca și un câmp mare și larg de aceea nu poate să țină tot una, ci trebuie să aibă o împărțire, de cumva scriitorul n-ar voi să ostenească mintea cetitorului peste măsură; căci știut este că memoria noastră e scurtă, lunecoasă, ba arareori și necredincioasă”.

„Iată că numai din aceste puținele (cuvinte) ne convingem că oricareva împărțire în istorie nu numai că e de lipsă, ci și de folos și aceasta a fost cauza că istoria aceasta am împărțit-o în capete și paragrafi, după cum au urmat epocile întrânsa”.⁶⁸

Tomul II al Istoriei nu a mai apărut, cu toate că fusese anunțat încă din 1850, menționând că va cuprinde „Istoria Romanilor sub domnia monarhică a Împăraților” și invitând publicul la prenumerare.⁶⁹ Cauzele nu se cunosc, probabil că „publicul cetitoriu” nu a primit așa cum trebuia tomul I „dela primirea și trecerea căruia va atârna boldul, sârguința, emulațiunea a înșira, a continua și a scrie și mai departe aceste începute”.⁷⁰

Poate că și stilul prea confuz, cu construcția frazei luată după limba germană a făcut pe cetitori, care mai ales după revoluția de la 1848 deveneau tot mai pretențioși, să nu mai dea importanța convenită operei lui Constantini.

Totuși efortul lui, acum după un secol aproape, când putem face bilanțul culturii noastre istorice din acea vreme, merită toată considerația, deoarece din punct de vedere istoric Dimitrie Constantini a fost printre primii români care au încercat să dea în limba neamului său o istorie a Românilor. Iar din punct de vedere social, pe lângă el, cei doi membrii ai familiei lui, Gheorghe și Ioan Constantini au avut o contribuție aleasă la ridicarea neamului românesc din Banat.

I. D. SUCIU

⁶⁷ *Ibidem*, p. 29.

⁶⁸ *Ibidem*, pp. 29-30.

⁶⁹ *Scurtă deducere...*, p. 22, nota.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 7.

Silviu Mureșan

3) ANTON MOCIONI DE FOENI:⁷¹

În 5 aprilie 1943, a închis ochii pentru veșnicie ultimul urmaș în linie bărbătească a marei familii de macedoneni stabiliți în Banat, Mocioni de Foeni.

De multe ori, după sbuciumul atâtor generații, moartea ultimului vlăstar a unei atât de strălucite familii, poate fi și un simbol, un omagiu adus înaintașilor.

Cu el dispăre un nume istoric care a luat parte la toate actele mari ale Neamului Românesc, începând dela 1848 încoace.

În 1747 preotul Constantin Popovici vine din Macedonia în imperiul austriac. Orașul de origine pare a fi fost Moscopolea. Prin cei doi fii, Mihai și Andrei, familia Mocioni ajunge la sfârșitul veacului al XVIII-lea nobilă și cu situație materială înfloritoare. Datorită acestei situații, precum și unei frumoase tradiții de familie, prin care nici un membru nu se putea desnaționaliza, familia Mocioni a intrat cu toată însuflețirea în cadrul luptelor politico-naționale, unii dintre membrii ei ajungând chiar a conduce destinul Neamului Românesc din Ardeal și Banat.

Astfel, în 1847 încă Petru Mocioni de Foeni, fiul lui Andrei, reușește să treacă în Dieta Ungară art. XX din legea prin care Congresul Mitropoliei Sârbești dela Carloviț e obligat să aibe 100 deputați aleși cu respectarea limbei poporului. Această lege va fi primul temelie pe cale legislativă a desrobirei ierarhice de mai târziu.

În 1848 familia Mocioni ia parte la frământările contemporane, cu toată hotărârea, fiind alături de Șaguna, în tabăra monarhiștilor. În această calitate, Ioan Mocioni de Foeni, împreună cu fiul său Lucian, iscălesc alături de Șaguna, Petiția Națiunii Române, iar în anul următor (1849) cer pe Patriciu Popescu ca episcop al diecezei de Caransebeș-Vârșeț. Concomitent, fratele lui Ioan, Petru, figurează la Viena ca „bărbat de încredere” al Românilor Bănățeni.

Restabilindu-se situația în urma eșecului politic lui Murgu, apare Andrei Mocioni, care cu o energie și înțelepciune nemaipomenită va conduce peste un sfert de veac viața politică a Românilor din Banat și Ardeal. În calitate de Comisar Imperial pentru Banat (1850-1852) apără cu multă căldură drepturile Românilor înglobați în voivodină.

Ca membru în Senatul Imperial din Viena militează cu înfocare pentru autonomia Banatului, care urma să constituie o țară a Coroanei, organizată pe o îndreptățire egală, din punct de vedere politic, național și social a popoarelor locuitoare.

⁷¹ SJTAN, *Fond familial I. D. Suciu*, nr. 47/1943, f. 1-3.

"Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suciu:
„Macedo-Romanians”, *Astra Salvensis*, III, 6, p. 88-111

În acest sens, pe lângă că prezintă împăratului un memoriu, convoacă la Timișoara în 18 Noiembrie 1860 Adunarea Națională a Românilor din Banat care în unanimitate cere autonomie pentru Banat, urmând ca Românii Bănățeni să constituie un „Căpitanat Român”. Dar cu toate aceste demersuri, teza lui Mocioni cade și Banatul e alipit Ungariei.

Nereușind să realizeze aceste desiderate politice își îndreaptă toată energia pentru realizarea celeilalte mari probleme ale Banatului, desrobirea ierarhică. Începe această acțiune imediat după moartea patriarhului Raiacici prin celebrul articol-manifest „Ortodoxia noastră și Carlovițul”. Tot în urma inițiativei lui se formează impunătoarea delegație din 1862 care obține promisiunea Monarhului pentru înființarea Mitropoliei, iar în 1864 reprezintă atitudinea deputaților români la Congresul sârbesc pentru alegerea noului Mitropolit.

După retragerea lui Andrei, locul îi este luat de Alexandru de Mocioni (1841-1909) care continua să aibe un rol covârșitor în viața Neamului Românesc din Ardeal și Banat.

Ca om politic reprezintă în mod demn neamul său în parlamentul din Budapesta din 1865 până în 1874, când dându-și seama de zădărnicia luptei lui, se retrage din dietă, adoptând metoda pasivității, hotărâtă de Ardeleni în conferința dela Miercurea. Totuși continuă să activeze, ajungând până la înalta demnitate de prezident al Partidului Național din Ardeal. Ca ziarist contribuie la înființarea celor două mari ziare românești „Albina” din Viena și „Dreptatea” din Lugoj. Ca om de cultură a fost președintele Astrei, a Societății pentru fondul de teatru român și a publicat numeroase studii; ca economist a fost printre fondatorii băncii Albina din Sibiu și primul ei președinte.

Dacă la aceștia adăugăm și pe ceilalți membrii ai familiei ca Anton Mocioni de Foeni, deputat și membru al Comisiei de despărțire ierarhică, Gheorghe Mocioni de Foeni deputat și membru al Sinodului eparhial din Caransebeș și Eugen de Mocioni, deputat și membru în adunările eparhiale, ne putem da seama de rolul jucat de această familie în trecutul nostru.

Desigur că după sbuciumul atâtor generații, după atâta energie risipită, ultimul urmaș al acestor oameni mari îi era greu de a-i întrece sau măcar egala. Și ochii lui albaștrii, cu privirea pierdută, arătau oboseala generațiilor.

Totuși în viața lui restrânsă, lipsită de sgomot și furtuni a știut să poarte cu cinste numele ce-l avea până când Bunul Dumnezeu s-a îndurat a-l chema alături de străbunii lui, încheind prin moartea lui un capitol glorios al istoriei Românilor din Ardeal și Banat.

I.D.SUCIU

Silviu Mureșan

**4) INSTITUTUL DE STUDII ȘI CERCETĂRI
BALCANICE:**

*DOMNULE COLEG,*⁷²

Vă rugăm să binevoiți a lua parte la ședința de comunicări a Institutului nostru, care va avea loc Marți 14 Decembrie 1943, ora 18, în amfiteatrul de Istoria Românilor dela Facultatea de Litere (etaj III), unde se vor ține următoarele comunicări: 1. AVRAM TODOR „Ungaria și Balcanii”; 2. IOAN DUMITRU SUCIU „Un dascăl macedo-român în Banat”. După comunicări urmează discuții.

DIRECTORUL INSTITUTULUI,

Prof. Victor

Papacostea

⁶⁷ SJTAN, *Fond familial I. D. Suci*, nr. 25/1943, f. 2.

"Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suci:
„Macedo-Romanians”, *Astra Salvensis*, III, 6, p. 88-111

5) SCRISOARE:

*Domule Coleg,*⁷³

Împlinindu-se în cursul anului viitor un sfert de veac dela moartea lui Constantin Giurescu, un grup de foști elevi și admiratori au luat inițiativa de a închina amintirii sale un volum omagial de studii și cercetări istorice. Hârtia și costul imprimării sunt asigurate. În numele acestor inițiatori vă solicităm adesiunea și colaborarea. Manuscrisul articolului sau studiului ce veți binevoi a ne trimite va trebui depus până la data de 15 Aprilie 1943.

Colaboratorii acestui volum omagial vor primii un număr de 25 exemplare extrase din lucrarea trimisă.

Mulțumindu-vă pentru contribuția dvs. la împlinirea acestui act de pietate și recunoștință intelectuală, Vă rugăm să primiți expresiunea celor mai alese sentimente.

În numele comitetului de inițiativă,

Constantin Marinescu (poartă semnătura și adresa n.n.)
Alexandru Rosetti (Idem)
Victor Papacostea (Idem)

⁶⁸ *Ibidem*, f. 1.

Silviu Mureșan

6) CONTRACT:

ROMÂNIA, MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE ȘI AL
CULTELOR INSTITUTUL DE STUDII ȘI CERCETĂRI
BALCANICE

București, 15 Iulie 1944

Nr.....

CONTRACT⁷⁴

Subsemnatul Suciu I. D. domiciliat în București str. Dr. Marcovici Nr. 3, declar prin aceasta că cedez Institutului de Studii și Cercetări Balcanice din București lucrarea mea Colonișările macedo-române din Banat.

Această lucrare o cedez Institutului de Studii și Cercetări Balcanice din București pentru a fi editată în 1000 (una mie) exemplare.

Institutul de Studii și Cercetări Balcanice va publica lucrarea pe socoteala sa, stabilind formatul, coperta, hârtia, litera și execuția tipografică.

Institutul de Studii și Cercetări Balcanice va avea de asemeni dreptul de a tipări un plus de 5% asupra exemplarelor ediției pe care le va întrebuința cum va crede de cuviință. Ca autor mi se vor da 25 exemplare gratuit.

Subsemnatul declar că sunt singur și pe deplin proprietar pe această lucrare și că nu am cedat-o și că nu voi mai ceda sub nici o formă unei alte edituri această ediție care face obiectul prezentului contract. Institutul de Studii și Cercetări Balcanice având dreptul exclusiv de a o scoate. Tot odată mă oblig că dacă o dona ediție va fi necesară să nu mă pot adresa unei alte edituri decât numai după ce tratativele cu Institutul de Studii și Cercetări Balcanice din București nu vor da nici un rezultat. Aceste tratative se vor face prin scris.

Subsemnatul îmi iau obligațiunea de a face toate corecturile necesare precum și revizuirea fiecărei coli de tipar. Colalele de tipar trimise spre corectare le voi înapoia cel mult în cinci zile dela primirea lor. În timpul corecturilor nu voi face nici o modificare în text, rămânând răspunzător de toate cheltuielile suplimentare provocate de asemenea modificări.

Convin că drepturile de autor de sase mii lei în coală de tipar (16 pagini în octavo mare) să le primesc în felul următor: la semnarea

⁷⁴ SJTAN, *Fond familial I. D. Suciu*, nr. 25/1944, f. 5. Notă: Cuvintele ajustate de noi cu italice și subliniate au fost completate de mână de către I. D. Suciu.

"Historiographic Interests at Ioan Dimitrie Suci:
„Macedo-Romanians”, *Astra Salvensis*, III, 6, p. 88-111

acestui contract un acout de 30.000 (treizeci mii) lei, în cursul facerii
corecturilor și imprimării iar la apariția volumului restul.

Voi preda manuscriptul lucrării de mai sus la data de 1 Ian.
1944

I.D. Suci

Astăzi Institutul de Studii și Cercetări Balcanice din
București declară că acceptă oferta d-lui pentru editarea
volumului în condițiile stipulate în prezentul
contract.

DIRECTOR, V. Papacostea